

Манзюк Марія Василівна
Палінчак Микола Михайлович

Церква і держава в Румунії: історія взаємин та сучасні наукові підходи до їх дослідження

УДК 322

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-2.14>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Манзюк Марія Василівна
аспірант кафедри міжнародної політики факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Університетська 14, Ужгород, Україна
ORCID: 0009-0002-3306-7511

Палінчак Микола Михайлович
доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародної політики факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Університетська 14, Ужгород, Україна
ORCID: 0000-0002-9990-5314

В дослідженні проаналізовано, що релігійні інституції в контексті їх взаємодії зі світською владою і суспільством не можуть залишатися поза сферою правового регулювання, тому, враховуючи важливість правових і зокрема законодавчих аспектів державно-церковних відносин у Румунії, особливої ваги набуває комплексне осягнення проблем державно-церковних відносин.

Дослідження присвячено результатам аналізу української, західної та румунської історіографії церковно-державних відносин у Румунії. Серед праць українських учених відзначено велику наукову вагу досліджень В. Єленського, який виділив та описав «балканську», «центральноєвропейську» і «пострадянську» системи державно-церковних відносин у посткомуністичних країнах Європи (для Румунії властивий балканський тип з наявністю особливих привілеїв для історичної церкви), О. Саган розглядає основні етапи історії та сучасний стан Румунської православної церкви через призму розвитку окремих історичних регіонів сучасної Румунії – Трансільванії, Молдови і Валахії. І. Верстянюк у своїх дослідженнях робить акцент на «православному фундаменталізмі» Румунської православної церкви, та ін.

В дослідженні вагому роль приділено аналізу румунської історіографії державно-церковних відносин. Слід відзначити, що румунські історики, релігієзнавці та фахівці в галузі права прискіпливо досліджують проблеми державної підтримки релігійних конфесій у Румунії, ролі останніх, насамперед Румунської православної церкви, у суспільному житті країни, динаміки змін нормативно-правової бази функціонування релігійних організацій. Вони часто звертаються до історії становлення Румунської православної церкви, природно вбачаючи в ній опору сучасного стану й розвитку церковно-державних стосунків.

В дослідженні проаналізовано низку наукових проблем, які є предметом даного дослідження, які висвітлили румунські науковці. На окрему увагу заслуговує наукова розвідка політологів Габрієля та Лівіу Андреєску «Церква і держава в посткомуністичній Румунії: пріоритети дослідницького порядку денного» (2009), румунських науковців Лавінія Стан і Луціан Турческу досить докладно розглянули етнорелігійну ситуацію та участь релігійних організацій у політичному житті Румунії в умовах демократизації суспільства після повалення режиму Н. Чаушеску.

Ключові слова: церква, релігійні організації, Румунія, наука, державно-церковні відносини, Румунська православна церква.

Вступ. Актуальним питанням державної політики у сфері державно-церковних відносин, переважно на прикладі України, країн Вишеградської групи та Західної Європи, присвячені численні дослідження українських та зарубіжних фахівців у різних сферах наукового знання, зокрема в галузі релігієзнавства та філософії – праці М. Бабія, В. Буреги, Т. Вара, С. Головащенко, В. Єленського, А. Колодного, В. Климова, М. Лубської, Д. Сагана, Х. Сантоса, Р. Тимофєйчев, С. Шандора, П. Яроцького та інших; у галузі правових наук – публікації І. Бальжика, Д. Вовка, І. Кордуняну, І. Міми, А. Мунтяна, П. Рабіновича, В. Сорокуна, С. Феррарі, Ю. Фисуна, С. Цвіка; в галузі політології – праці Г. Андреєску та Л. Андреєску, М. Палінчака, П. Рамета, Л. Стан, Л. Турческу, О. Шуби та деяких інших дослідників. Роботи цих авторів характеризуються наявністю великого розмаїття думок, нерідко вельми суперечливих. Іноді дається взнаки конфесійна заангажованість окремих дослідників.

Мета та завдання. Дослідження взаємин між Церквою та державою в Румунії: історичний розвиток і сучасні наукові підходи.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: історичний метод – для аналізу розвитку державно-церковних відносин у різні періоди; порівняльний метод – для зіставлення підходів різних дослідників; системний метод – для комплексного розгляду взаємодії Церкви і держави; аналіз і синтез – для узагальнення наукових джерел; а також метод історіографічного аналізу – для вивчення наукових інтерпретацій досліджуваної теми.

Результати. Попри широкий спектр і наукову значимість розробок названих учених, актуальними залишаються питання вивчення різних аспектів державної політики щодо релігії та релігійних організацій, особливостей державно-церковних стосунків у низці постсоціалістичних країн, що стали на шлях демократичного розвитку, і зокрема Румунії. Досвід останньої у сфері вдосконалення державно-конфесійних взаємовідносин на різних історичних етапах і в різних політичних умовах, проблеми взаємодії релігії і політики, що є предметом даного дослідження, висвітлено лише фрагментарно.

Означена проблематика в українській історіографії не досліджувалася достатньо, що актуалізує здійснене дослідження і зумовлює своєчасність його проведення.

Слід зазначити, що в низці країн Європи, зокрема в Бельгії, Греції, Франції, ще й сьогодні спостерігаються антагоністичні прояви у відносинах держави та окремих релігійних організацій. І хоча в названих вище, а також деяких інших європейських країнах державно-церковні відносини загалом відповідають демократичним нормам, окремі прояви антагонізму, зокрема у взаєминах держави з неорелігійними утвореннями, залишаються актуальними. Більшою мірою це стосується регіонального рівня відносин [13]. Це засвідчують щорічні доповіді Державного департаменту США про факти дискримінації на релігійній основі в різних державах світу, результати роботи Європейського суду з прав людини. Серед справ, які він розглядає, протягом останніх десятиліть було чимало таких, що стосуються конфліктів, гострих суперечностей у відносинах владних структур тієї чи іншої країни з окремими релігійними спільнотами. Джерелом констатації фактів антагоністичних проявів у державно-церковних відносинах є також Комісія ООН з прав людини. Не підлягає сумніву, що антагоністичний характер відносин між державою та релігійними організаціями, конфлікти між владними структурами та окремими конфесіями негативно впливають на стан і рівень реалізації свободи віросповідання, на діяльність релігійних об'єднань, значно обмежуючи їх можливості щодо здійснення своєї місії і функцій.

Змістовним є історичний нарис релігієзнавця О. Сагана «Румунська православна церква», в якому розглядаються основні етапи історії та сучасний стан Румунської православної церкви як складової вселенського православ'я. Не можна не погодитися з тезою дослідника, згідно з якою на історії румунської церкви позначилися різні шляхи розвитку трьох історичних регіонів сучасної Румунії: Трансільванії (північний захід), Молдови (схід) і Волощини або Валахії (південь) [7]. У ширшому європейському масштабі релігійно-церковна проблематика знайшла відображення в монографії О. Сагана «Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан» (2004) [6], а також у навчальному посібнику М. Лубської «Християнські церкви: устрій і правовий статус» (2018) [3].

Науковець І. Верстянюк робить акцент, зокрема, на «православному фундаменталізмі» Румунської православної церкви: «Для Церкви той, хто православний, є румуном. Фактично вважається, що інші віросповідання належать до різних меншин. Їх, звичайно, не забороняється прийняти, але вони не є споконвічною частиною «румунського народу»» [2]. Таким чином, риторика Румунської православної

церкви просуває ідею національної належності, більшою мірою етнічної ніж громадянської.

Богослов В. Бурега зробив спробу з'ясувати причини непростих, часом конфліктних взаємин між Румунською православною церквою та українським православ'ям, окреслити мотиви невизнання румунськими ієрархами автокефалії новоствореної Православної церкви України [1]. До сказаного варто додати, що ці мотиви здебільшого є спекулятивними (наприклад, визнання Православної церкви України з боку Московського патріархату), а іноді такими, що перебувають за межами канонів вселенського православ'я.

Неординарну тему для своєї дисертації «Права людини у природно-правовій думці неотомізму» обрав С. Рабінович (2003) [4]. Науковцем використовується і плідно розвивається природно-правовий напрямок в юридичній науці, який обґрунтовано пов'язує право з правами людини. Одним із прикладів слугує стаття «Праворозуміння: сутність, класифікації, нездоланність плюралізму» (2007) [5, с. 25–35]. Міркування правознавця є важливими для розуміння стану релігійної свободи в Румунії.

Розглядаючи у своїй науковій праці «Релігійний чинник у Болгарії та Румунії, нових членах Європейського Союзу» (2007) церковно-релігійні питання життя означених країн, іспанський науковець Х.-Л. Сантос аргументовано виокремлює чотири важливі історичні етапи в розвитку відносин між Православною церквою та Румунською державою. По-перше, це період до кінця XIX століття, коли відбулося становлення Православної церкви як повноцінної релігійної інституції. Другий період – це період прийняття Конституцій у 1866, 1923 і 1938 рр. Третій період співвідноситься з комуністичною добою, коли ще три Конституції були прийняті відповідно в 1948, 1952 і 1965 рр. Зрештою, останній історичний період розвитку державно-церковних відносин у Румунії є посткомуністичним. Його основною правовою віхою стало прийняття нової Конституції країни в 1991 р., яку було змінено на нині чинну в 2003 р. [10]. Аналіз значною мірою побудовано на диференціаціях, запропонованих Х.-Л. Сантосом. Причиною цього є те, що вони створюють чіткий розподіл між кількома важливими періодами в історії Румунії. З них, на думку автора, комуністичний період найбільшою мірою вплинув на нинішній правовий статус Румунської православної церкви та особливості її взаємин із державою.

Англійський богослов та єпископ Константинопольської православної церкви Т. Вейр (митрополит Каліст) у ґрунтовній праці «Православна церква» (1993) на основі проведеного порівняльного аналізу робить узагальнення, згідно з яким серед усіх Православних церков у Центрально-східній Європі лише Румунській церкві вдалося уникнути за комуністичної доби розпаду своєї

структури [14]. Це було пов'язано передусім з тим, що режим Н. Чаушеску для своєї легітимізації мав потребу в ідеологічній підтримці з боку саме Румунської православної церкви, зокрема в її участі у різних пропагандистських заходах.

Природно, що низку наукових проблем, які є предметом даного дослідження, найбільш плідно висвітлили румунські науковці. На окрему увагу заслуговує наукова розвідка політологів Габріеля та Лівіу Андреєску «Церква і держава в посткомуністичній Румунії: пріоритети дослідницького порядку денного» (2009), в якій зроблено спробу розглянути стан досліджень державно-церковних відносин у Румунії постсоціалістичної доби з метою окреслення найважливіших питань, що потребують розв'язання. Дана стаття складається з двох частин. По-перше, вона містить огляд наукових досліджень, опублікованих з початку 1990-х рр. і присвячених відносинам між румунськими церквами та державою в нових умовах переходу до демократії. По-друге, автори статті пропонують можливі варіанти вирішення нагальних проблем кінця ХХ – початку ХХІ століть, що склалися у стосунках між церквою і Румунською державою. Такі пропозиції супроводжуються короткими обговореннями існуючих публікацій та новими ідеями щодо перспективних напрямів майбутніх досліджень [8, р. 19–45].

Румунські науковці Лавінія Стан і Луціан Турческу досить докладно розглянули етнорелігійну ситуацію та участь релігійних організацій у політичному житті Румунії в умовах демократизації суспільства після повалення режиму Н. Чаушеску. Цьому присвячена їхня спільна праця «Релігія і політика в посткомуністичній Румунії» (2007, 2010) [12]. Торкаючись історичних аспектів становлення сучасної моделі державно-конфесійних взаємин, вони слушно зазначають, що до середини ХІХ ст. Православна церква Румунії не була незалежною. Як з фінансової, так і з інституційної точок зору вона перебувала в підпорядкуванні Константинопольського патріархату. Ця ситуація змінилася під час правління Александру Йоана Кузи, який у 1859 р. першим об'єднав два великі на той час румунські князівства – Валахію та Молдову. Саме за його часів Церква набула нового незалежного статусу, позбулася іноземного впливу. Проте майже одразу її було взято під звичайний урядовий контроль, після чого вона була підкорена політичній владі і втратила будь-яку автономію щодо прийняття рішень у різних сферах, починаючи від контролю над доходами монастирів і закінчуючи призначенням її глави [11, р. 1467–1468].

Авреліан Мунтян у своїй статті «Церковно-державні відносини в Румунії: проблеми і перспективи міжконфесійної співпраці на рівні церковних неурядових організацій» (2005) розглядає таку співпрацю в Румунії як важливу складову відносин між державою та релігійними об'єднаннями, відзначаючи,

що її різні аспекти залежать від законодавчої бази, яка регулює такі відносини. Хоча ідеальної міжконфесійної співпраці досягти практично неможливо, уряд, як стверджує дослідник, може послуговуватися різного роду політичними рішеннями з метою заохочення релігійних конфесій до співпраці саме на рівні церковних неурядових організацій. У певних аспектах румунська модель такого заохочення подібна до релігійних і громадських ініціатив у США. А. Мунтян намагається розкрити можливі проблеми, що виникають при роботі з потенціалом міжконфесійної співпраці [9, р. 84–100]. Він особливо наголошує на тому факті, що процес люстрації румунських державних службовців після повалення в 1989 р. тоталітарного режиму був непослідовним і кволим значною мірою через опір Румунської православної церкви політичному доступу до архівів так званої «таємної поліції» комуністичної доби (Departamentul Securității Statului – Департамент державної безпеки), особливо до документів, в яких зберігається інформація про її священнослужителів [9, р. 84].

Висновки. Розглянуто різні аспекти історичного та сучасного праворозуміння щодо співвідношення права і релігії та формування правової бази розбудови державно-церковних відносин у різних країнах, зокрема в Румунії; представлено аналіз сучасної історіографії цих відносин на прикладі наукових досягнень українських, західних та румунських авторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурега В. «Своя Гра» Румунської церкви та майбутнє українського православ'я. *LB.UA. Дорослий погляд на світ*. 2019, 23 лютого. URL: https://rus.lb.ua/society/2019/02/23/420487_svoya_igra_ruminsky_tserkvi.html.
2. Верстянюк І. Румунська церква. Ексклюзив. Із серії: Православні автокефалії. 2021. URL: <https://newssky.com.ua/pravoslavnye-avtokefalii-chast-6-rumunskaya-cerkov-eksklyuziv/>.
3. Лубська М. І. Християнські церкви: устрій і правовий статус. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 728 с.
4. Рабінович П. М. Права людини у природно-правовій думці неотомізму: автореф. дис... канд. юридичних наук. Спец.: 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2003. 19 с.
5. Рабінович П. М. Праворозуміння: сутність, класифікації, нездоланність плюралізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 5 (67). С. 25–35.
6. Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. Київ: Світ Знань, 2004. 910 с.
7. Саган О. Н. Румунська православна церква. У кн.: Велика українська енциклопедія: електронна версія. URL: https://vue.gov.ua/Румунська_православна_церква.
8. Andreescu G., Andreescu L. Church and State in Post-Communist Romania: Priorities on the Research Agenda. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2009. Vol. 8. No. 24. P. 19–45.

9. Muntean A. Church-State Relations in Romania: Problems and Perspectives of Inter-Denominational Cooperation at the Level of Church-based NGOs. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2005. Vol. 4. No. 12. P. 84–100.

10. Santos J. L. El factor religioso en Bulgaria y Rumanía, nuevos miembros de la Unión Europea. Madrid: Unit of International Security and Cooperation (UNISCI) Discussion Papers, 2007. No. 14, May.

11. Stan L., Turcescu L. The Romanian Orthodox Church and Post-Communist Democratization. *Europe-Asia Studies*. 2000. No. 8. P. 1467–1488.

12. Stan L., Turcescu L. Religie și politică în România postcomunistă. București: Curtea Veche, 2010. 427 p.

13. State and Church in the European Union. Ed. G. Robbers. Baden-Baden: Nomos Publishing, 2005. 589 p.

14. Ware T. The Orthodox Church. 2nd ed. London: Penguin Group, 1993. 368 p.

REFERENCES:

1. Burega, V. (2013, 23 February) «Svoia Hra» Rumunskoi tserkvy ta maibutnie ukrainskoho pravoslavia [«Own Game» of the Romanian Church and the Future of Ukrainian Orthodoxy]. LB.UA. An adult view of the world. URL:https://rus.lb.ua/society/2019/02/23/420487_svoia_igra_ruminskoy_tserkvi.html.

2. Verstyanyuk, I. (2021) Rumunskaya tserkva. Eksklyuziv. Iz serii: Pravoslavni avtokefalii [Romanian Church. Exclusive. From the series: Orthodox Autocephaly]. URL: <https://newssky.com.ua/pravoslavnye-avtokefalii-chast-6-rumunskaya-czerkov-eksklyuziv/>.

3. Lubska, M. I. (2018) Khrystyianski tserkvy: ustrii i pravovyi status. [Christian churches: structure and legal status]. Kyiv: Center for Educational Literature. 728 p.

4. Rabinovich, P. M. (2003) Prava liudyny u pryrodno-pravovii dumtsi neotomizmu. [Human rights in the natural-legal thought of neo-Thomism] : author's abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences.

Specialties: 12.00.01 – Theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. Odesa: Odesa National Law Academy. 19 p.

5. Rabinovych, P. M. (2004) Pravorozuminnia: sutnist, klasyfikatsii, nezdolannist pliuralizmu [Legal Understanding: Essence, Classifications, Insurmountability of Pluralism]. Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine. No. 5 (67). P. 25–35.

6. Sagan, O. N. (2004) Vselenske pravoslavia: sut, istoriia, suchasnyi stan. [Universal Orthodoxy: Essence, History, and Current State]. Kyiv: World of Knowledge. 910 p.

7. Sagan, O. N. Rumunskaya pravoslavna tserkva. [Romanian Orthodox Church]. In the book: Great Ukrainian Encyclopedia: electronic version. URL: https://vue.gov.ua/Румунська_православна_церква.

8. Andreescu G., Andreescu L. Church and State in Post-Communist Romania: Priorities on the Research Agenda. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2009. Vol. 8. No. 24. P. 19–45.

9. Muntean A. Church-State Relations in Romania: Problems and Perspectives of Inter-Denominational Cooperation at the Level of Church-based NGOs. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2005. Vol. 4. No. 12. P. 84–100.

10. Santos J. L. El factor religioso en Bulgaria y Rumanía, nuevos miembros de la Unión Europea. Madrid: Unit of International Security and Cooperation (UNISCI) Discussion Papers, 2007. No. 14, May.

11. Stan L., Turcescu L. The Romanian Orthodox Church and Post-Communist Democratization. *Europe-Asia Studies*. 2000. No. 8. P. 1467–1488.

12. Stan L., Turcescu L. Religie și politică în România postcomunistă. București: Curtea Veche, 2010. 427 p.

13. State and Church in the European Union. Ed. G. Robbers. Baden-Baden: Nomos Publishing, 2005. 589 p.

14. Ware T. The Orthodox Church. 2nd ed. London: Penguin Group, 1993. 368 p.

Church and state in Romania: history of relations and modern scientific approaches to their study

Manzyuk Maria Vasylivna

Postgraduate Student at the Department of International Politics
Faculty of International Economic Relations
State University "Uzhgorod National University"
Universytetska str., 14, Uzhgorod, Ukraine
ORCID: 0009-0002-3306-7511

Palinchak Mykola Mykhailovych

Doctor of Political Sciences, Professor, Professor at the Department of International Politics
Faculty of International Economic Relations
State University "Uzhgorod National University"
Universytetska str., 14, Uzhgorod, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9990-5314

The Religious institutions in the context of their interaction with secular authorities and society, which cannot remain outside the sphere of legal regulation, therefore, taking into account the importance of legal and, in particular, legislative aspects of state-church relations in Romania, a comprehensive understanding of the problems of legal understanding acquires particular importance are analyzed in the study.

The study is devoted to the results of the analysis of Ukrainian, Western and Romanian historiography of church-state relations in Romania. Among the works of Ukrainian scientists, the great scientific importance of the research of V. Yelensky, who identified and described the «Balkan», «Central European» and «post-Soviet» systems of state-church relations in post-communist countries of Europe (Romania is characterized by the Balkan type with special privileges for the historical church), O. Sagan examines the main stages of history and the current state of the Romanian Orthodox Church through the prism of the development of individual historical regions of modern Romania – Transylvania, Moldova and Wallachia. I. Verstyanyuk in his research emphasizes the «Orthodox fundamentalism» of the Romanian Orthodox Church, etc.

The study gives a significant role to the analysis of the Romanian historiography of state-church relations. It should be noted that Romanian historians, religious scholars and legal experts meticulously study the problems of state support for religious denominations in Romania, the role of the latter, primarily the Romanian Orthodox Church, in the public life of the country, the dynamics of changes in the regulatory framework for the functioning of religious organizations. They often turn to the history of the formation of the Romanian Orthodox Church, naturally seeing in it the resistance of the current state and the development of church-state relations. A number of scientific problems that are the subject of this study, which were highlighted by Romanian scholars are analyzed in the study. Special attention is paid to the scientific research of political scientists Gabriel and Liviu Andreescu «Church and State in Post-Communist Romania: Priorities of the Research Agenda» (2009), Romanian scientists Lavinia Stan and Lucian Turcescu examined in quite detail the ethno-religious situation and the participation of religious organizations in the political life of Romania in the conditions of democratization of society after the overthrow of the regime of N. Ceausescu.

Key words: church, religious organizations, Romania, science, state-church relations, Romanian Orthodox Church.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026